
PRAVOPIŠNA OBRAVNAVA IMEN ZNAMK IN INDUSTRIJSKIH IZDELKOV TER POSLEDICE SPREMINJANJA NJIHOVIH LASTNOIMENSKIH FUNKCIJ

V prispevku je prikazana jezikoslovna obravnava imen znamk in industrijskih izdelkov kot skupine stvarnih lastnih imen. Prek sprememb na različnih jezikovnih ravneh je nakazan proces spreminjanja lastnoimenskih funkcij znamk v različnih stopnjah – vse do prehoda v občno ime. Ob nastanku generičnih imen iz blagovnih znamk je predstavljena obravnava teh imen v slovarjih druge polovice 20. stoletja, posebej pa so opisane pomanjkljivosti aktualne kodifikacije. Ob primeru znamke *Teflon* so opisane zadrege, nastale zaradi protislovja med pravnimi zakoni ter marketinškimi in jezikovnimi načeli.

Ključne besede: hrematonimi, imena znamk, apelativizacija, generična imena, normiranje, pravopis

1 Imena znamk in industrijskih izdelkov kot podskupina stvarnih lastnih imen

Stvarna lastna imena ali hrematonimi predstavljajo heterogeno skupino lastnih imen, ki nastaja zaradi gospodarskih, političnih in drugih civilizacijskih ter organizacijskih potreb in dejavnosti družbe. Izhajajoč iz pravil aktualnega slovenskega pravopisa (SP 2001: § 77–109) v slovenskem knjižnem jeziku, stvarna lastna imena delimo na devet temeljnih skupin: 1. imena, naslovi stvaritev; 2. imena organizacij in družbenih teles; 3. imena delovnih skupnosti; 4. imena oddelkov ustanov in nesamostojnih enot delovnih organizacij; 5. imena (samo)upravnih enot; 6. imena meddržavnih zvez; 7. imena posameznih vozil; 8. imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk; 9. latinska in polatinjena poimenovanja živalskih in rastlinskih vrst. Ta delitev

sledi uveljavljeni onomastični delitvi stvarnih lastnih imen (Šrámek 1999: 165), za pravopis pa je relevantneje, da je definiranje fonda stvarnih imen posodobljeno glede na aktualno jezikovno stanje, ki bi moralo biti v pravopisju tudi merilo za oblikovanje skupin stvarnih imen. Zaradi razlik v procesu posodabljanja pravil, deloma pa tudi zaradi različnega izročila, se delitve na omenjene skupine od jezika do jezika razlikujejo: nekateri vključujejo med stvarna lastna imena tudi na primer imena zgodovinskih dogodkov (*Velika francoska revolucija*) in praznikov (*Materinski dan*) – Čehi (PČP 1993: 48) in Hrvati (HP 1996: 14, 17), pri nas pa jezikovna raba kaže na večje število neevidentiranih kategorij,¹ hkrati pa odraža omahovanje jezikovnih uporabnikov zlasti pri pisanju imen odlikovanj in nagrad (*zlata medved, kresnik*) ter pri imenih industrijskih izdelkov in trgovskih znamk (*word/Word, fiat/Fiat*). V normativnem slovaropisju zaradi zunajjezikovnih okoliščin in specifičnih značilnosti jezikovnega razvoja predstavlja vedno večji izziv prav slednja oziroma zgoraj navedena osma skupina stvarnih lastnih imen (imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk). V prispevku bo predstavljen predlog za preimenovanje te kategorije v »imena znamk in industrijskih izdelkov«, predstavljeni pa bodo tudi razlogi, zaradi katerih je treba spremeniti dosednji način normativne obravnave te skupine stvarnih lastnih imen.

V nadaljevanju bodo imena industrijskih izdelkov in trgovskih znamk poenoteno poimenovana kot *znamke*, čeprav se v rabi pogosto srečujemo tudi z besednimi zvezami *blagovna znamka, trgovska znamka* ali *zaščitena znamka*. Pri tem sprejemamo utemeljitve, ki so se oblikovale na področju trženja, marketinga in oglaševanja, namreč da ločevanje med blagovno ali tržno znamko (angl. *brand*) in zaščitno znamko (angl. *trademark*) ni tako zelo pomembno in da »za praktično rabo in pisavo v poslovnem življenju zadostuje, da uporabljamo samo besedo *znamka*« (Damjan 2004). Izraz *znamka* definiramo kot ime ali simbol, ki ga uporablja proizvajalec nekega izdelka, da bi ta izdelek označil (individualiziral) in razlikoval od podobnih drugih predmetnosti.²

¹ Že hiter pregled besedil kaže na potrebo po prenovi in dopolnitvi kategorij stvarnih lastnih imen, na primer z imeni vremenskih pojavov (*orkan Katrina*), radijskih in televizijskih postaj (*Radio HIT*) ter oddaj (*Studio ob 17^h*), borznih indeksov (*Dow Jones*), investicijskih skladov (*KD Prvi izbor*), računalniških programov (*Adobe InDesign*), operacijskih sistemov (*Linux*), spletnih storitev (*Gmail*), spletnih strani in omrežij (*Wikipedija*) itd. Nabor predlogov za posodobitev obravnave stvarnih lastnih imen oziroma pravopisnih pravil nastaja v okviru aplikativnega raziskovalnega projekta »Sodobni pravopisni priročnik v knjižni, elektronski in spletni obliki« (L6-0166), ki sta ga za obdobje 2008–2011 podprla Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS in SAZU.

² Izraz *znamka* oziroma zvezo *blagovna znamka* evidentira *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), kjer je opredeljena kot pravni izraz v pomenu »zaščitni grafični, črkovni znak za označevanje blaga, storitev«. Sicer je obravnavana predmetnost poimenovana že v Pleteršnikovem *Slovensko-nemškem slovarju* (1894/1895) kot *trgovinska marka* (geslo *marka*).

2 Spreminjanje referenčnega razmerja pri imenih znamk in industrijskih izdelkov

Med najbolj inherentnimi funkcijami lastnih imen navajajo onomastiki (Knappová 1995: 1570–1571) istovetenjsko (individualizacijsko) in identifikacijsko funkcijo. Kot ime znamke (ali industrijskega izdelka) nastopa stvarno lastno ime primarno³ v besedni zvezi v vlogi imenovalnega prilastka ob občnoimenskem pojasnilu:⁴

- *leta 1943 se je Edi Šelhaus skupaj s svojim fotoaparatom Leica pridružil partizanom*
- *John Pemberton na svojem dvorišču v Atlanti ustvaril sirup za pijačo Coca-Cola*
- *trenutno so okna zaščitena s premazom Beltop*
- *leta 1867 so začeli izdelovati pločevinaste tube za zobno pasto Kalodont*
- *embalaži Tetrapak radi očitajo njeno obstojnost*

V spremenljivih okoliščinah jezikovne rabe dobiva omenjeni dve funkciji sekundarno vlogo. Gre za položaje, v katerih se oddaljimo od referenčnega razmerja, značilnega za lastna imena nasploh (lastno ime – en denotat),⁵ ki »po definiciji vzpostavljajo razmerje s posameznim« (Vidovič Muha 2000: 47). Čeprav je lastno ime znamke ali industrijskega izdelka zasnovano z namenom individualne prepoznavnosti in tudi razlikovalnosti te znamke ali izdelka, se pogosto zgodi, da nekatera imena znamk in industrijskih izdelkov vzpostavljajo nanašalna razmerja z več denotati. V tem procesu izgubljanja osnovnih lastnoimenskih funkcij lahko zasledimo več stopenj preoblikovanja nanašalnega razmerja, v nadaljevanju pa bomo izpostavili dve, bistveni za našo problematiko.

2.1 Denotat lastnega imena postane serija, skupina izdelkov, predmetov ali objektov

Položaj, ko denotat lastnega imena postane serija, skupina izdelkov, predmetov ali objektov, je na primeru češčine opisala Knappová (2003: 375). Navadno gre za imena tistih izdelkov sodobnega časa, pri katerih zaradi hitrega sledenja potrebam uporabnikov izdelovalec ne more uveljavljati vedno novih imen, daje na tržišče nove modele v serijski proizvodnji, hkrati pa v imenu ohranja povezavo z osnovnim izdelkom. Tako se na primer ob polnih imenih, ki so hkrati tudi zaščitena imena, računalniškega orodja *Microsoft Office Word 2007*, osebnega

³ Imena industrijskih izdelkov in trgovskih znamk so pogosto izmišljene, umetno skonstruirane besede (*Bioforce*, *Cosmerba*), ob katerih zlasti pri prvih omembah nastopajo vrstna občnoimenska poimenovanja.

⁴ Vsi prikazani zgledi v prispevku so dejansko najdeni v gradivu, in sicer v spletnih korpusih *Nova beseda*, *FidaPLUS* ter v spletnih virih.

⁵ Tu pojmujeemo denotativni pomen glede na odslikavo predmetnosti po Adi Vidovič Muha (2000: 46–47): »slovarska vrednost [lastnih imen] je prekrivna z besedilnim pomenom – njihova (pomenska) vrednost je blizu 1«.

avtomobila *Hyundai Accent*, računalnika *Toshiba Satellite A70*, prenosnega telefona *Nokia N810 WiMAX Edition*, v rabi pojavljajo tudi njihove okrajšane različice (*Word, Hyundai/Accent, Toshiba, Nokia*), ki pomenijo enega od modelov osnovnega izdelka:

- velikost članka naj bo največ tri tipkane strani v urejevalniku besedil Word
- v soboto zvečer je nekdo vlomil v osebni avtomobil Hyundai
- imam vprašanje glede prenosnega računalnika Toshiba
- nagradna igra s telefonom Nokia

Ena od zakonitosti jezikovne rabe, ki jo je v jezikoslovju ubesedil že Havers (1931: 171), pravi, da sta v jeziku dve nasprotujoči si naravni težnji – težnja po gospodarnosti (kratкости, udobnosti) in težnja po jasnosti (nedvoumnosti) izraza. V skladu s to težnjo postajajo zapletene besedne zveze preprostejše in govorčevu ubesedovanje se ravna po načelu najmanjšega napora. S pogosto in dlje časa trajajočo rabo imena znamke ali industrijskega izdelka, ki skladijsko prvotno nastopa kot imenovalni prilastek ob občnoimenskem jedru besedne zveze (*urejevalnik besedil Word*), dosežemo, da že samo ime, torej imenovalni prilastek, v zavesti uporabnika vsebuje tudi pomen jedrnega dela besedne zveze (*Word* = ‘urejevalnik besedil’, *Hyundai* = ‘osebni avtomobil’), zato občnoimenski jedrni del lahko odpade, njegovo funkcijo prevzame stvarno lastno ime. To ime s spremembo skladijskega položaja ni več nepregibni prilastek besedne zveze, temveč pregibna beseda.⁶ Prilagoditvi na oblikoslovni ravni pogosto sledijo prilagoditve na izrazni ravni jezika, torej pisna podomačitev tujega zapisa, pogosto, a ne dosledno, pa tudi zapis z malo začetnico:

- računalnikarja kliče na pomoč vsakič, ko ima težave z Wordom
- večina uporabnikov največ časa dela z Wordom
- znašla se je na nasprotnem vozišču in zaprla pot hyundaiju
- lastniki Hyundajev in drugi zainteresirani, vabljeni na letališče Lesce 22. maja
- prodal je celo beemveja in si od prijateljev sposojal denar, da bi ji lahko ustregel
- Amanda ima črnega BMW-ja, ki ga vedno parkira na privozu
- sam imam tošibo in sem zelo zadovoljen z njo
- v treh letih od nakupa se pojavi le 15 % Toshib
- Geraldine je iz torbice na Fogartyjevem pasu izvlekla drobno nokio
- problemi pri navezavi stika so povezani z mojo Nokio

2.2 Apelatizacija

Pomenska funkcija stvarnih lastnih imen se spremeni že s tem, ko poimenujejo serijski izdelek oziroma model. Druga stopnja preoblikovanja funkcije stvarnega

⁶ Ker so imena znamk in industrijskih izdelkov nastala z namenom pritegnitve naslovnike pozornosti, je njihovo pregibanje za slovenskega govornika pogosto težka naloga, kar dokazuje v gradivu na primer pregibanje imena *Coca-Cola*: *Cocta se sploh ne more primerjat z Coco-Colo* (namesto: *s Coca-Colo*); *kadim Marlboro* (neskl.).

lastnega imena pa se izvrši v nadaljnjem razvoju, ko nekatera od teh stvarnih imen dobijo predmetni pomen – se poobčnoimenijo (apelativizirajo), torej denotat postane občno ime. Funkcija lastnega imena s poobčnoimenjenjem preide iz sredstva za označevanje individualnega v sredstvo za označevanje vrstnega (Šivic 1998/1999), pri čemer se pojavljajo ne samo homonimni samostalniki (*kalodont*, *pips*), temveč tudi samostalniške tvorjenke druge stopnje (*kahllica*, *termoska*, *žiletka*), pridevniki (*teflonski*) in glagoli (*popipsati*):

- **kalodont** ‘zobna pasta’ (◁ *Kalodont*)
se pravi kalodont, tisto, s čimer si umivamo zobe, bo zame vedno kalodont
- **pips** ‘razpršilo’ (◁ *Pips*)
občinski redar sme uporabljati fizično silo, plinski razpršilec, pips, o katerem smo danes že govorili
- **kahllica** ‘ploščica’ (◁ *Kahla*)
pri nas celo t. i. intelektualci sami oblagajo kopalnice s kahllicami ...
- **žiletka** ‘britvica’ (◁ *Gillete*)
poskušal je ukrasti 14 zavojčkov žiletke
- **termovka** ali **termoska** ‘posoda, v kateri vsebina ohranja temperaturo’ (◁ *Thermos*)
začel je natakati toplo vodo iz termovke v nekakšno bučko
- **teflonski** ‘tisti, ki se ga nič ne prime’ (◁ *Teflon*)
zaradi njegove protislovne politike so ga že pred časom razglasili za teflonskega politika,
- **popipsati** ‘razpršiti’ (◁ *Pips*)
oskarjevec Pianist Adrian Brody /.../ je poskrbel za sladkorček z dozico ustnega deodoranta, ki si ga je popipsal v usta tik pred poljubom z Charlize Theron

Poobčnoimenjenje, izguba statusa lastnoimenske besede, torej ne vpliva le na izgubo identifikacijske funkcije in individualnega referenta, temveč tudi na spremembo slovnčnih lastnosti. Seznam tako nastalih občnih poimenovanj v slovenščini ni kratek:⁷

- argo**: v zvezi *argo juha*: ‘instant juha’; v zvezi *argo kocka*: ‘jušna kocka’
aspirin: ‘protibolečinsko sredstvo’; pren. *socialni aspirin*
bankomat: ‘naprava na prostem za avtomatsko dviganje denarja’
bluetooth: ‘tehnologija za brezžično povezovanje elektronskih naprav’
celofan: ‘prozoren, tanek bleščeč papir iz celuloze’
cet: ‘sredstvo za pomivanje posode’
džip in **jeep**: ‘terensko vozilo’

⁷ Seznam je nastal tudi s pomočjo liste generičnih poimenovanj, ki jo je na spletno stran *Wikipedije* z naslovom *List of non-English generic and genericized trademarks* postavil neznani avtor (<http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_non-English_generic_and_genericized_trademarks>). Iztočnice so zapisane tako, kot narekuje gradivo, sicer pa je v rabi mogoče zaslediti tudi posamezne variantne zapise (*flomaster* in *flumaster*), ki se razlikujejo tudi glede na stopnjo podomačenosti (*jeep* in *džip*, *cornflakes* in *kornflakes* in *kornfleks*, *eurocrem* in *evrokrem* in *evrokrem*), glede na zapis skupaj oziroma narazen (*pleksisteklo* in *pleksi steklo*) itd. Nekatero pomenske razlage so povzete po SSKJ, druge so nastale za potrebe tega prikaza.

edigs: 'korekturno sredstvo'
evrokrem: 'čokoladni namaz'
fen: 'sušilec za lase'
flomaster in *flumaster*: 'barvno pisalo'
freon: 'plin za hladilne naprave'
frizbi: 'športni pripomoček v obliki krožnika za podajanje'
frižider: 'hladilnik'
gedore: 'ročno orodje za privijanje in odvijanje matic'
hilti: 'pnevmatsko kladivo'
imbus: v zvezi *imbus ključ*: 'ročno orodje za privijanje in odvijanje vijakov'
iPod: 'naprava za poslušanje glasbe v formatu mp3; predvajalnik mp3'
kahlica: 'keramična ploščica'; 'nočna posoda'
kalodont: 'zobna pasta, krema'
kolonjska: v zvezi *kolonjska voda*: 'dišavna voda'
kornet: 'tulec za sladoled'
kornfleks: 'koruzni kosmiči'
kseroks: 'fotokopirni stroj'
labelo: 'vazelin v plastičnem tulcu'
lycra in *lajkra*: 'raztegljiva poliuretanska snov za tkanine'
linolej: 'talna obloga iz surovih naravnih materialov'
lučka: 'sladoled na leseni paličici'
najlon: 'poliamidno vlakno'
pips: 'plinski razpršilec'
pipsati: 'razpršiti'
pleksi: 'prozorna snov za obdelovanje pod toplotnim pritiskom'; v zvezi *pleksi steklo*
polaroid: 'slika, narejena takoj po posnetku'; 'kamera za takojšnje posnetke'
poni: 'manjše kolo'
radenska: 'mineralna voda'
rotring: 'mehanično pero'
selotejp: 'lepilni trak'
stiropor: 'lahka penasta snov, ekspandirani polistiren'
subrina: 'balzam za regeneracijo las'
superge: 'športna obutev'
šeshamer: 'risalni papir različnih barv'
teflonski: 'tak, si se ga nič ne prime'; pren. v zvezi *teflonski politik*
termos: 'posoda z dvema stenama, ki ohranja prvotno temperaturo vsebine'
tetrapak: 'embalaža za tekočine iz plastificiranega papirja'
varikina: 'belilo'
vazelin: 'mastna snov za nego ustnic, kože'
vegeta: 'mešanica začimb za dodatek jedem'
vespa: 'motorno kolo z majhnimi kolesi in ščitnikom za noge'
viagra: 'zdravilo za odpravljanje impotence'
vim: 'čistilo s kremenčevim peskom'
zdenka: v zvezi *zdenka sir*: 'topljeni sir v obliki trikotnika'

Dejavniki, ki odločajo o tem, pri katerih imenih bo prišlo do poobčnoimenjenja, so povezani tudi s stopnjo uzaveščenosti znamke pri jezikovnih uporabnikih, na kar vpliva tudi dejstvo, koliko časa je beseda prisotna v nekem jeziku: po dlje časa

trajajoči rabi je izrazna praznina na občnoimenski ravni zapolnjena, kar nazorno prikazuje tudi naslednji zgled; generično⁸ poimenovanje *superga* je nastalo s poobčnoimenjenjem italijanske znamke *Superga* iz leta 1913, *Puma*, *Adidas* in *All Star* pa so znamke, ki v slovenščini tudi zato že dlje časa uspešno ohranjajo lastnoimenski status:

- *kupil je nove superge firme Adidas ... med športnimi copati se najbolje prodajajo tekaški modeli Nike in Puma, med modnimi pa superge All Star in Pumini modni modeli*

3 Komentar k obravnavi znamk in imen industrijskih izdelkov v slovenskih pravopisih in SSKJ

Oba povojna pravopisna slovarja (1950 in 1962) vključujeta poleg osebnih in zemljepisnih imen tudi imena znamk, med katerimi se pojavljajo zlasti imena zdravil, vozil, tobačnih in posameznih drugih trgovskih izdelkov. Čeprav v pravilih ne v prvem ne v drugem pravopisu ni določeno, da gre za stvarna lastna imena, ki bi jih bilo treba pisati z veliko začetnico, je – sodeč po posameznih zgledih pri drugih poglavjih (*motorji Diesel*, *žarnice Philips*, *baterije Zmaj* – SP 1950: § 53) – ta zapisovalna praksa od uporabnika pričakovana. V slovarskem delu obeh pravopisov so znamke in industrijski izdelki pisani neenotno z vidika rabe začetnice ter nesistematično glede na vlogo v besedni zvezi, kar potrjuje tudi z veliko pisana *Drava* v pomenu ‘cigareta’:

SP 1950 – slovar	SP 1962 – slovar
Dráva -e ž l. i. <i>reke in vrste cigaret /.../</i> cigareta Dráva: 5 (cigaret) Dráva, kadim (cigarete) Dráva, (cigarete) Drava so močné, z (s cigaretami) Dráva mi postrezi!	Dráva -e ž reka , dráva -e ž, nav. neskl. cigareta : deset ~, imam še eno ~ <i>ali</i> ~o, postregel mi je z ~

Medtem ko imena znamk v SP 1950 obravnavajo kot lastna imena, tj. z veliko začetnico in občnoimenskim pojasnilom (*motorji Diesel*, *baterije Zmaj*, str. 37), a dosledno nesklonljivo (z *Drava mi postrezi*, str. 164), z možnostjo izpusta imenovalnega prilastka (*kadim (cigarete) Drava*, str. 164), so ta imena v SP 1962 pisana kot občna imena, tj. z malo začetnico, brez občnoimenskega pojasnila, »navadno nesklonljivo« (*postregel mi je z drava*, str. 210), a tudi sklonljivo in

⁸ Damjan (2009) navaja, da »v slovenskih strokovnih krogih takšne znamke površno imenujemo 'generične'« in ne ločujemo med izrazoma *generic* in *genericized*. Medtem ko so *generic* dejansko izgubile pravno zaščito (*celofan*, *heroin*, *termos* ...), pa so *genericized* še vedno zaščitene, a se je zanje s pogosto rabo širšega kroga jezikovnih uporabnikov uveljavila bolj sproščena, skrajšana raba.

števno (*imam še eno dravo*, str. 210). V slednjem je normiranih tudi več imen, ki so s poobčnoimenjenjem prešla med občna imena in označujejo vrstnost oziroma so rabljena generično (*celofan, džip, fiat, frižider, žiletka* – v SP 1962).⁹

V SSKJ sicer ni lastnih imen,¹⁰ vključuje pa precej besed, ki so izvorno znamke ali imena industrijskih izdelkov. Slovar jih obravnava kot občna imena, čeprav se pri nekaterih v razlagi navezuje na izvorno lastnoimensko poimenovanje, pri drugih pa je nakazana vrstna raba. Glede na slovarsko obravnavo jih je mogoče razvrstiti v tri skupine.

1. Besede, ki imajo v pomenski razlagi izrecno navedenega proizvajalca, lastnika znamke (*tovarna Mazda*), ali pa ime industrijskega izdelka (*cigarette Ibar*), v zglelih rabe pa je prej lastnoimenski prilastek (*vezi Marker*) rabljen kot skladiščno jedro in je na izrazni ravni predstavljen kot občnoimensko poimenovanje, na primer:
  - **marker**: varnostna smuška vez tovarne *Marker*: kupiti marker
  - **mazda**: avtomobil japonske tovarne *Mazda*: prodam dobro ohranjeno mazdo
  - **drava**: cigareta slabše kakovosti z imenom *Drava*: prižgal si je dravo; neskl. pril.: cigarete drava in drava cigarete.¹¹
2. Besede, ki imajo v pomenski razlagi navedenega proizvajalca, lastnika znamke, na izrazni ravni je izkazana občnoimenskost, iz razlage za dvema poševnicama (*kakovosten bel risalni papir sploh*) pa je razvidno, da je beseda rabljena vrstno, na primer:
  - **šeleshamer**: kakovosten bel risalni papir zahodnonemške tovarne Schoeller-shammer: izdelovati šeleshamer // žarg. kakovosten bel risalni papir sploh: šeleshamer domačih proizvajalcev.¹²
3. Besede, ki v slovarski razlagi niso več povezane z izvornim lastnoimenskim poimenovanjem, kar pomeni, da je proces poobčnoimenjenja dokončen, na primer:
  - **celofan**: prozoren, bleščeč papir iz hidrata celuloze: zaviti v celofan; kozarce za vlaganje zavežemo s celofanom.

Glede na gradivsko referenčnost SSKJ lahko sklepamo, da prikazana norma izhaja iz tedaj aktualnega gradiva, hkrati pa je treba upoštevati takrat veljavna, a za to področje neeksplicitna določila SP 1962.

⁹ Njihova izvorna poimenovanja so vsa lastnoimenska: *celofan* (< fr. *Cellophan*, stvar. i.), *džip* (< angl. *Jeep*, stvar. i.), *frižider* (< angl. *Frigidaire*, stvar. i.), *žiletka* (< angl. King. C. *Gillette*, oseb. i.).

¹⁰ Med gesli ni lastnih imen, razen kadar se uporabljajo v prenesenem pomenu ali v stalnih zvezah (Uvod, § 4).

¹¹ Tako še *ibar*, *morava*, *vardar*, *zeta*, vendar to niso zemljepisna, temveč stvarna lastna imena.

¹² Tako še *kodak*, *leica* (< tovarna *Leitz*).

V osemdesetih in devetdesetih letih, ko so pri večini slovanskih narodov izšli bodisi véliki bodisi specializirani pravopisni priročniki, so tudi stvarna lastna imena dobila posebno mesto, zlasti v poglavjih o rabi velike in male začetnice. Sestavljavci le-teh, pred očmi imamo pravopisne priročnike hrvaškega, češkega, slovaškega, srbskega, bosanskega in tudi slovenskega jezika, so morali v pravopisnih pravilih, ki spremljajo slovar, utemeljiti ločnico med lastno- in občnoimenskimi poimenovanji, saj v teh jezikih ta neposredno vpliva na zapis besede oziroma na rabo velike in male začetnice. V večini od teh priročnikov je izrecno povedano, da so »zaščiteni imena« (PPHS 1986: 80; HP 1996: 16) ali »imena izdelkov« (PČP 1993: 47–48) ter »znamk serijskih izdelkov« (PSP 1998: 63) stvarna imena, ki jih je treba pisati z veliko začetnico. Avtorji pravopisnih pravil ob tem praviloma omenjajo, da ta imena v poljudnem oziroma neuradnem izražanju pogosto dobijo občnoimenski značaj, kar je razvidno tudi na izrazni ravni jezika (*Gillette* → *žilet*) – torej se pišejo z malo začetnico in fonetično bližje domačemu jeziku, če gre za tuje besede. Pisava z malo začetnico pa je sploh utemeljena, če pride tudi do drugačnih besedotvornih sprememb, navadno prinesenih iz pogovornega jezika.¹³ Slovenski pravopis 2001 imena znamk in industrijskih izdelkov uvršča med t. i. imenovalne prilastke k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk in jih tako tudi kategorizira v skupini stvarnih imen. Sicer SP 2001 že v načrtu pravil iz leta 1981, uradno pa v pravilih leta 1991, za imena »licenčno zaščitenih znamk« uveljavlja pisanje z veliko začetnico (*cigarette Filter 57, otroška soba Boštjan, pisalni stroj Olivetti, gramofon Melodija, zobna krema Kalodont* – § 107), vendar le, če so skladijsko uporabljani kot imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk (§ 107). Kadar pa so imena industrijskih izdelkov, ki so nastala »iz imen podjetij in trgovskih znamk«, rabljena samostojno, ne kot imenovalni prilastki, uporabljamo malo začetnico (§ 147: *Pišem z olivetijem* (s pisalnim strojem Olivetti). – *Fotografiram s kodakom.* – *Vozim se s fordom.* – *Zobe si umivam s kalodontom.* – *Komarje uničujem s pipsom*). Pri tej kodifikaciji ni upoštevana druga izrazna možnost (*okna smo prebarvali z Beltopom* – *preskrba s Tamiflujem je dobra*), iz katere je razvidno, da znamke ohranjajo zapis z veliko začetnico tudi, če so rabljene kot jedro besedne zveze.¹⁴ Izpust skladijskega jedra besedne zveze torej ne implicira izgube lastnoimenske funkcije, s čimer je mogoče tudi utemeljiti potrebo po preimenovanju skupine stvarnih lastnih imen v aktualnem slovenskem pravopisu, in sicer namesto »imenovalni prilastki k vrstnim imenom tehničnih izdelkov in trgovskih znamk« bolje: »imena znamk in industrijskih izdelkov«. Vzrok za nejasnost razmerja med lastno- in občnoimenskimi besedami je tudi v praznini, ki nastane zaradi odsotnosti kontrastivnega prikaza primarnih in sekundarnih pomenov (tudi v navezavi na spremembo skladijske funkcije).

¹³ V slovaškem pravopisu na primer *škodovka, fiatka* (avtomobil), *tatramatka* (pralni stroj), *jonatanka* (jabolko) (PSP 1998: 63).

¹⁴ Na ohranjanje lastnoimenskosti v tej skladijski vlogi je bilo opozorjeno že pri obravnavi imen zdravil (Bešter 1993/1994).

Sodobna jezikovna raba kaže, da je treba v obravnavani skupini stvarnih lastnih imen ločevati med štirimi načini rabe, v katerih:

1. imena znamk nastopajo kot nesklonljivi imenovalni prilastki ob občnoimenskem jedru in jih pišemo z veliko začetnico: *na Danskem so pri bolniku, ki je bil okužen z virusom nove gripe, odkrili odpornost na zdravilo Tamiflu*;
2. imena znamk nastopajo v skladijski vlogi jedra besedne zveze in se prilagodijo pregibalnim vzorcem v slovenščini, pišemo pa jih z veliko začetnico: *sporočajo, da je zaloge Tamifluja za približno četrtno prebivalstva*;
3. imena znamk postanejo občna imena, ki označujejo vrsto, zato jih pišemo z malo začetnico: *za ozadje sem vzel vijoličen šeleshamer A3*.

V dvomih nas pušča četrti način zapisa (*kako naj naredim kazalo v wordu/Wordu*), ko imena znamk postanejo pregibna, saj ne nastopajo več kot prilastki, temveč samostojno. Po načelu iz pravila v SP 2001 (§ 37: *Ljubljansko barje > Barje*) jih lahko pojmuje kot okrajšana večbesedna lastna imena (*Microsoft Office Word – Word*), ali pa jih po načelu iz pravila v SP 2001 (§ 148: *mala antanta*) pojmuje kot t. i. »poljudna« poimenovanja (*word*). Za uporabnika je pri tem problematičen ne le dvom glede statusa in posledično zapisa besede, temveč tudi pojmovanje »poljudnosti«, saj v pravopisnih pravilih ni definirano, kaj ta pojem pravzaprav obsega. Če izhajamo iz definicije v SSKJ, kjer je poljuden razložen kot »podan tako, da ga lahko razumejo tudi preprosti, manj izobraženi ljudje«, besedna zveza *poljudna raba besede* pa kot »raba besede pri velikem številu ljudi, ki ni v skladu s strokovnim poimenovanjem«, bi lahko poljudno rabo razumeli kot ubesedovanje v neformalnih ubesedovalnih položajih – torej nestrokovnih, neuradnih in neknjižnih. Iz tega bi lahko dalje sklepali, da naj bi se v strokovnih, uradnih oziroma knjižnih zapisih nagibala k pisanju z veliko začetnico.

4 Normiranje imen znamk in iz njih nastalih občnih imen z vidika lastnikov znamk: problem *Teflona*®

Razvoj stvarnih imen in spreminjanje njihovih funkcij sta v nasprotju z interesi lastnikov znamk, ki zahtevajo njihovo nespremenljivost: generična raba je za lastnika znamke nelegalna, saj tekmeccem prinaša sporočilo, da se znamka umika iz konkurenčnega boja (Puharič 2003: 23). Zato so lastniki znamk svoje pravice tudi zakonsko zaščitili: Zakon o industrijski lastnini (ZIL-1) v svojem 51. členu glede reprodukcije znamk v slovarjih predpisuje naslednje:

Če daje reprodukcija znamke v slovarju, enciklopediji ali podobnem delu vtis, da gre za generično ime blaga ali storitev, za katere je znak registriran, mora založnik dela na zahtevo imetnika znamke poskrbeti za to, da je najkasneje v naslednji izdaji publikacije pri reprodukciji znamke oznaka, da gre za znamko.

Člen ZIL-1, ki je dobesedno povzet po 10. členu uredbe *Council Regulation 40/94 on the Community trade mark*,¹⁵ omejuje tudi slovaropisce iz drugih jezikovnih prostorov, pri čemer si stališča lastnikov znamk glede predstavitve v slovarjih niso enotna: nekateri nasprotujejo vsakršni vključitvi blagovnih znamk v slovar, drugi zahtevajo le zapis z veliko začetnico, skoraj vsi pa vztrajajo pri ustreznem definiranju teh izrazov v slovarjih, pri čemer pogosto »njihovi odvetniki narekujejo slovaropiscem, katera oblika je sprejemljiva za zapis v slovarju« (Landau 2001: 405–407). Da se z zakonom določen nadzor nad slovarsko prakso tudi udejanja, dokazuje primer *Teflona*. Leta 2005 je namreč družba ITEM, patentna pisarna zastopnica lastnika blagovne znamke *Teflon* DuPont, v skladu z ZIL-1 zahtevala od družbe DZS, založnika SSKJ, da opredeli ime te znamke v vseh nadaljnjih izdajah SSKJ pravnim določilom ustrezno. Slovarska redakcija pri samostalniku *teflon* in iz njega izpeljanem pridevniku *teflonski* v SSKJ namreč ni neposredno nakazovala na izvor iz registriranega imena blagovne znamke *Teflon*:

- **teflon**: *umetna snov iz ogljika in fluora, odporna proti kemikalijam in višjim temperaturam*: prevleči posodo s teflonom
- **teflonski**: *nanašajoč se na teflon*: teflonska prevleka/teflonska posoda

Zahteve lastnika blagovne znamke, podprte z ZIL-1, izvedensko pravno mnenje in obveznost založnika DZS, da spoštuje zakonske določbe, izdajatelju niso dovoljevale drugačne rešitve kot nezaželen poseg v slovar: spremembo zapisa slovarske iztočnice z veliko začetnico ter oznako za registrirano znamko (*Teflon*®) in pri pridevniku ustrezno povezavo z izhodiščno besedo (*teflonski* /.../ *nanašajoč se na Teflon*®). Edini kompromis, ki ga je izdajatelj slovarja takrat lahko »sklenil«, upoštevajoč pravna določila in željo po ohranitvi koncepta slovarja, je bil, da besedno družino (*teflon*, *teflonski*) začasno črta iz slovarja,¹⁶ hkrati pa je bila to pobuda za razmislek o nadaljnjem reševanju zapisa oziroma vključitve blagovnih znamk, iz njih nastalih poljudnih ter generičnih poimenovanj in tvorjenk v slovarje.

5 Reševanje problema

Pregled literature in gradiva ponuja več odgovorov na vprašanje, kako se s problemom soočajo tuji slovaropisci. Pregled slovarskih rešitev kaže, da se razlike med slovarji v državah, ki so v tržnem gospodarstvu že desetletja, in vzhodnimi

¹⁵ <<http://oami.europa.eu/en/mark/aspects/reg/reg4094.htm#0100>>

¹⁶ SSKJ vse od izdaje enozvezkovnika leta 1995 ni bil spreminjan in predstavlja kot tak zaključen koherenten sistem z informativno-normativno veljavnostjo v natančno določenem časovnem obdobju. Posegi, ki bi spreminjali obvestilnost SSKJ, bi bili zato lahko upravičeni le z vidika posodobitve slovarskega dela kot celote. Po drugi strani se ob tem postavlja vprašanje upravičenosti ponatiskovanja slovarja v nespremenjeni obliki s časovnim zamikom, daljšim od desetih let.

državami postopoma brišejo: medtem ko so hrvaški, češki in slovaški enojezični in pravopisni slovarji ter jezikovni svetovalci iz obdobja pred letom 2003 znamke pisali še kot občna imena (HJS 1999: *aspirin, najlon, teflon*; SSČ 2001: *aspirin, nylon, teflon*; KSSJ 2003: *aspirin, nylon, teflon*), imata primerljiva nemška slovarja, na primer Dudnov *Deutsches Universalwörterbuch* (2001) in Wahrigov iz leta 2002 imena znamk označena kot zaščitena lastna imena (*Aspirin®, Nylon®, Teflon®*). Še podrobnejša je obravnava teh imen v spletnem Webstrovem slovarju (<www.m-w.com>), ki kot blagovne znamke kvalificira le tiste besede, za katere ta trenutek v ZDA velja pravna zaščita (*Teflon* trademark proti *aspirin*). Za slovarje, ki so izšli po letu 2003, pa je večinoma že uveljavljen zakonsko določen način označevanja imen znamk in industrijskih izdelkov, čeprav ne povsem dosledno in na različne načine. Zanimiva se zdi rešitev, prikazana v Aničevem slovarju hrvaškega jezika (2003) in hrvaškem enciklopedičnem slovarju (HER 2003), kjer je pojasnilo o zaščitenem imenu izdelka zapisano v t. i. etimološkem razdelku slovarskih sestavkov. Vsekakor pa so smernice slovarskega normiranja iz tujejezičnih slovarjev jasno razvidne: če se odločimo za vključitev besede v slovar, mora biti z oznako ® ali ustrezno slovarsko oznako, morda pa tudi s pojasnilom ali pomensko razlago pojasnjeno, da govorimo o registrirani znamki oziroma da je beseda prvotno stvarno lastno ime. To usmeritev naj bi – že zaradi zakonodaje – uveljavili tudi v slovenskih slovarjih, v katerih se je tudi pokazalo, da je zlasti pri imenih znamk meja med lastno- in občnoimenskim pogosto nejasna in tudi aktualne slovarske redakcije ne odsevajo stanja, kakršnega prikazujejo besedilni korpusi. Morda rešitev problemov sodobnega sinhronega slovaropisja ni tako daleč, kot se zdi. Tu velja opozoriti na zgled iz *Velikega splošnega leksikona*, zasnovanega po nemški Knaurovi predlogi, v katerem so imena blagovnih znamk obravnavana kot zaščitene znamke, kot lastna imena (*Teflon®*), pri generičnih, torej občnoimenskih poimenovanjih pa je nakazan izvor iz lastnega imena (*aspirin – acetilsalicilna kislina, Aspirin®*).

6 Za konec ...

Predlagana rešitev je namenjena reševanju trenutnega razkoraka med zakonskimi določili in slovarskimi rešitvami. A vendar je treba opozoriti tudi na druge razsežnosti te problematike: čeprav si mora tudi slovensko slovaropisje prizadevati, da bodo slovarske redakcije odsevale dejansko jezikovno rabo, hkrati pa bodo ustrezne veljavni zakonodaji in posledično sprejemljive za marketinško in pravno stroko, pa mora biti slovaropisec dopuščen tudi, da bodo v slovarskem sestavku smeli prikazati celoten oziroma dejanski pomenski obseg teh leksemov. Pregled obravnave imen znamk v normativnih priročnikih druge polovice 20. stoletja je namreč pokazal, da je proces apelativizacije tako očitno prisoten ter seznam generičnih poimenovanj tako dolg, da ga ne smemo spregledati. Tudi jezikovni uporabniki v slovarjih pogosto iščejo prav podatke o t. i. »mejnih« primerih. Ob nadaljnjem reševanju te problematike, ki bo perspektivno postala še bolj pereča, bo treba razmisliti tudi o spremembah zadevnih zakonov. Ne

nazadnje je povsem upravičeno vprašanje, zakaj jezikoslovci ne sodelujejo pri oblikovanju tistih pravnih določil, ki tako odločno posegajo na njihovo področje in vplivajo na oblikovanje prihodnje jezikovne norme. Še bolj protislovno pa je, da morajo slovaropisci, ki sestavljajo slovarje z namenom objektivne predstavitve dejanske rabe, zaradi zakupljene pravice posameznika ali podjetja, da v jezikovno rabo posega, potvarjati dejansko jezikovno stanje.

Viri in literatura

Anić, Vladimir, 2003: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Bešter, Marja, 1993/1994: Kako pisati imena zdravil: z veliko ali malo začetnico? *Jezik in slovstvo*. <<http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/039/78c07.htm>>. (Dostop: maj 2009.)

Damjan, Janez, 2004: *Najboljše so starejše: o razvoju slovenskih znamk*. <www.sartes.si>. (Dostop: maj 2009.)

Damjan, Janez, 2009: Od kahle do mobitela. *Marketing Magazin* 336. 48–49.

Duden Deutsches Universalwörterbuch, 2001. Mannheim: Dudenverlag.

FidaPLUS = *Korpus slovenskega jezika FidaPLUS*. <<http://www.fidaplus.net>>. (Dostop: junij 2009.)

Havers, Wilhelm, 1931: *Handbuch der erklärenden Syntax*. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

HER 2003 = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.

HP 1996 = *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.

HJS 1999 = *Hrvatski jezički savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Landau, Sidney I., 2001: *The Art and Craft of Lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.

Knappová, Miloslava, 1995: Namen von Sachen (Chrematonimy) II. *Namenforschung. Name Studies. Les nomes propres*. 2. Berlin in New York: Walter de Gruyter. 1562–1572.

Knappová, M., 2003: *Chrématonyma. Slowiańska onomastyka encyklopedia – tom II*. Warszawa in Krakow: Towarzystwo naukowe Warszawskie. 357–381.

KSSJ 2003 = *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda.

Nova beseda = *Besedilni korpus Nova beseda*. <<http://bos.zrc-sazu.si>>. (Dostop: junij 2009.)

PČP 1993 = *Pravidla českého pravopisu*. Praga: Ústav pro jazyk český AV ČR.

PPHS 1986 = *Pravopisni priručnik hrvatskoga ali srbskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Puharič, Krešo, 2003: *Zakon o industrijski lastnini (ZIL-1-UPB-3) s komentarjem, izvedbenimi predpisi, mednarodnimi konvencijami ter pogodbami in sporazumi*. Ljubljana: GV Založba.

SP 1950 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU, Državna založba Slovenije.

SP 1962 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU, Državna založba Slovenije.

SP 2001 = *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC.

SSČ 2001 = *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praga: Academia.

SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: SAZU, Državna založba Slovenije.

Šrámek, Rudolf, 1999: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno: Masarykova univerzita.

Šivic-Dular, Alenka, 1998/1999: Skladenjska določitev lastnega imena (na podlagi samostalniških zvez z imenovalnim prilastkom). *Jezik in slovstvo* 44/7–8. 259–268.

Veliki splošni leksikon, 2005. Elektronska izdaja na plošči CD-rom. Ljubljana: DZS.

Vidovič Muha, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Wahrig 2001 = *Die deutsche Rechtschreibung*. Bertelsmann Lexikon Verlag.

ZIL-1 = Zakon o industrijski lastnini – 1. uradno prečiščeno besedilo 3 (ZIL-1-UPB-3). Ur. l. RS št. 51/2006.